

A keresztény reménység és reményeink

SZABÓ SÁNDOR BERTALAN OP

„A holnapról csak annyit tudunk,
hogy a Gondviselés hamarabb fog felkelni, mint a nap.”¹

Henri-Dominique Lacordaire OP

Abstract

The Christian virtue of hope had a long development during history. Examining hope, we must generally distinguish between passion and virtue, especially in the wake of Saint Thomas Aquinas. This distinction originates in the ancient philosophy of Rome and Greece and also in the Bible. However, nowadays this distinction is not very well known, namely, that Christian hope is also a divine gift and reveals the limits of natural hope. The passion of hope is the necessary human foundation of the divine virtue of hope. These dimensions of hope must be kept in view in theological enquiry and evangelisation.

Keywords: *hope, love, passion, virtue, Saint Thomas Aquinas.*

Kulcsszavak: *remény, szeretet, szenvedély, erény, Aquinói Szent Tamás.*

A keresztény reménység jelent-e még valamit a mai kor emberének? Hiszen egyik válság követi a másikat, megrázkódtatásról megrázkódtatásra haladunk

SZABÓ SÁNDOR BERTALAN, domonkos szerzetespap, teológus, a Sapientia Főiskola Dogmatika Tanszékének oktatója, a szombathelyi Brenner János Hittudományi Főiskola és a soproni Szent Pál Szakkolégium tanára; szabo.bertalan@sapientia.hu

¹ „Nous ne savons du lendemain qu’une chose, c’est que la Providence se lèvera plus matin que le soleil.” BERNARD CHOCARNE: *Le R. P. H.-D. Lacordaire, de l’ordre des Frères-Prêcheurs : a vie intime et religieuse*. Vve Poussielgue et fils, Paris, 1866, 108. (Sz. S. B. ford.)

előre személyes sorsunkban és társadalmi életünkben. Szokássá válik az a peszsimizmussal kevert beletörődés, amely legalábbis részben még az ókori görög-római sorsszerűség mind a mai napig ránk nehezedező öröksége. Reményeinket alig merjük megfogalmazni, másokkal megosztani. A remény emberi alapjait, legalábbis szükséges voltát sokan világosan látják, annak keresztény perspektíváját viszont erősen vitatják, kétségbe vonják. Mások – akarva-akaratlanul Nietzsche filozófiájára támaszkodva – még ezt a kérdést is felteszik: nem kártekonny-e a remény? Mintha sokkal közelebb lenne hozzánk a remény szöges ellentéte, a kétségbeesés, amelynek modern, életellenes formái (öngyilkosság, abortusz, eutanázia) körülvesznek minket. A remény hiánya sokféle félelmet generál. A mai ember számára, úgy tűnik, létfontosságú lett visszatérni a reményhez, bár annak valódi mélységeit csak nagyon kevés hajlandó felkutatni és elismerni. Jelen tanulmányunkban igyekezni fogunk igazolni a keresztény reménység hitelességét és időszerűségét, másrészt pedig annak emberi szempontjait is vizsgálni fogjuk. Már most jelezzük, hogy a remény emberi szempontját itt megkülönböztetjük a reménység isteni erényéhez képest. A szeretethez hasonlóan a keresztény reménységben egy emberi törekvésen keresztül fejlődik ki egy kegyelmi erény. Ezért izgalmas feladat újra emlékezni az ókori alapokra, felidézni a reménység bibliai forrásait, aztán a klasszikus teológiai tanítást, majd a reménység témájának további fejlődését napjainkig.

I. A REMÉNY AZ ÓKORI FILOZÓFIÁBAN

Az ógörög *Elpisz* egy fiatal nőhöz hasonlít, aki virágot visz és a bőség szaruját tartja kezében. A *Nyx* (*Éjszaka*) leánya ő: sötétség előzi meg. Pandóra szelencéjéből pattan ki minden rossz az emberiségre; csak a remény marad a szelence mélyén.² Ez már önmagában is jelzi az ógörög mitológia és filozófia összetett megfogalmazásait a remény témájában: lehet rossznak is tekinteni (mivel sokszor csalfának bizonyul), de a remény hiányától is lehet szenvedni, hiszen az emberi sors kilátástalannak tűnik remény nélkül. Vak előrelátás az *elpisz*, szükséges illúzió, ahol a jó mindig kiegyenlíti a rosszat, határpont az istenek halhatatlansága és az emberek halandósága között. Mindebből következik, hogy a görögöknél távolról sem volt egyértelmű a remény szerepe.

² Vö. HÉSZIODOSZ: *Munkák és napok*, Görög és latin írók 3., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955, 93–99. (ford., bev., jegyz., tan. Trencsényi-Waldapfel Imre)

A remény az ókorban lassú utat jár be. Az ókori görögökre ugyanis alapvetően jellemző volt a melankólia, a pesszimizmus, és szinte normális állapotnak számított a kétségbeesés.³ Mi lehetett ennek az oka? A gondolkodás és a kultúra magas fokára jutottak el. Tisztában voltak képességeikkel, de világosan látták a korlátaikat is. A világegyetem összefüggéseit kezdték megfigyelni, de benne az ember helyét csak nehezen tudták megfejtetni. Nehézségeik mögött fatális erőket gyanítottak, amelyek miatt az emberi életben büntetést véltek felfedezni; ez a gondolat például mélyen meghatározta a platóni filozófiát, különösképpen a menekülési vágyat a test börtönéből a Világ Lelke felé. Már-már irracionális módon félték a világtól és az élet kiszámíthatatlanságától. Megrázó tragédiákkal szembesültek személyes életükben és nemzeti történelmükben is: azt érzékelték, hogy a küzdelem gyakran szinte hiábavaló. Az embernek a világban való létét számukra törekenység és bizonytalanság jellemezte. A végzet örvényében vergődve alig láttak valamilyen kiutat a sorscsapásokból. Az emberek az istenek ígáját nyögik és szinte alig várják, hogy befejeződjék ez a földi élet. Még a Pandóra szelencéjében hagyott remény is csak illúzió, csalétek ahhoz, hogy az ember ne riadjon vissza egészen a jövőtől. Talán nem véletlen az sem, hogy az ógörög irodalomban a legtöbb hős fiatalon hal meg.

Mindez nem azt jelenti, hogy az ógörög emberek nem vágytak volna a reményre és azon keresztül egy szabad és kiteljesedett életre. Sokszor inkább már büszkeségből is a magányt és az elszigeteltséget választották: ebből származott bukásuk is. Ez a magatartás azonban korántsem volt általános. A tragédia elfogadása nem azt jelenti, hogy nem volna semmilyen távlata az antik embernek, hiszen a hős bukása előkészíti dicsőséges felemelkedését, apoteózisát is. A szenvedés szükséges szűrő ahhoz, hogy az ember megtisztuljon szenvedélyeitől és tévedéseitől. Az elbukott ember kései dicsőségén és lehetséges rehabilitálásán kívül a lélek halhatatlansága is kezd kibontakozni: ennek legismertebb példája Platón *Phaidón* című dialógusa, amelyben Szókratész, az igazságtalanul halálra ítélt filozófus, mielőtt kiinná a méregpoharat, vigasztalja szomorkodó barátait, filozófiai érvekkel igyekszik alátámasztani a lélek halhatatlanságát. Ezt a tanítást az egész platóni iskola következetesen megvédte és képviselte: egyre inkább

³ Vö. JEAN-MARIE AUBERT: *La voix de l'espérance dans l'âme grecque antique*, Bulletin de l'Association Guillaume Budé, Année, 1961, 205–216.

Istenhez (egész pontosan: a Világ Lelkéhez) kell kapcsolódni ahhoz, hogy az emberi lélek már itt a földön megtapasztalhassa a halhatatlanság előízét.⁴

Fontos az ókori filozófiában a boldogság keresése is, amely először Platónnál jelenik meg. Hiszen az, aki boldogságról mer beszélni, a remény felé vezető úton indul el. Kiemelkedik ebből a szempontból Platón *Philébosz* című dialógusa, amelyben igazolni igyekszik, hogy a megismerés értelmi tevékenységére kell törekedni akkor, amikor a boldogság kereséséről van szó.⁵ Arisztotelész *Nikomakhoszi etikájában* a boldogság újra az erkölcsi élet egyik alapvető kérdése, sőt kiindulási pontja: az ember egész életében keresi a boldogságot.⁶ A Legfőbb Jót (vagyis Istent) azonban csak az elmélkedő ember találja meg; az élvezet-hajszoló vagy akár csak a közügyekkel foglalkozó ember hiába keresi. A valódi boldogság az elmélkedő és erényes ember számára nyílik meg különösképpen a barátság megtapasztalása által. Arisztotelész a bátorsághoz kapcsolódóan kifejezetten emlegeti a „reménykedést”, amely igencsak csalóka érzés.⁷ A valódi reményt a bátorság foglalja magában, mivel olyan biztonságérzetet ad, amit a váratlan csapások sem tudnak kikezdeni. A remény Arisztotelésznel feltételezi a fegyelmezettséget, és összekapcsolódik az örömmel.⁸

Az ókori rómaiak a *Spes*-t már istennőnek tekintették, akinek kultusza jelentős volt. Elsősorban biztonságot, jólétet, szabadságot vártak tőle. A remény által célzott szerencsés fordulat az istenektől függ, de szorosan kapcsolódik a császárok és politikai vezetők sikereihez és vívmányaihoz is. A *spes* segíti a császárt egy várva várt katonai győzelem elérésében. Bizalomteljes várakozást jelent a *spes*, amely valamilyen jövőbeli eseményre vonatkozik. A remény kapcsolódott a gyermekáldáshoz, a bőséges aratáshoz és a folytonos háborúk következtében a győzelemhez és a békéhez is. A remény a rómaiak szemében közel áll a bizakodáshoz, a szerencséhez, sőt a halhatatlansághoz is.

A rómaiaknál pedig Cicero az a filozófus, aki Arisztotelészhez hasonlóan keresi a boldogság és az erényes élet összefüggését. Cicero szerint az olyan erények, mint az okosság, az igazságosság, a bátorság és az önmérséklet, vagyis az

⁴ Jean-Marie Aubert francia filozófus, „a kereszténység kapujának” tartja ezt a mozzanatot: Szókratész halála előre jelzi azt a reménységet, amelyet Jézus kereszthalála és feltámadása jelent majd a kereszténység számára. Vö. JEAN-MARIE AUBERT: i. m., 216.

⁵ Platón összes művei kommentárokkal. *Philébosz*, Atlantisz, Budapest, 2001.

⁶ Vö. ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika*, Európa, Budapest, 1997, 9 és k. (ford. Szabó Miklós)

⁷ Vö. ARISZTOTELÉSZ: i. m., 30–32.

⁸ Vö. uo. és ARISZTOTELÉSZ: *Eudemoszi etika*, I. könyv, 3, Gondolat, Budapest, 1975, 11. (ford. Steiger Kornél)

erényes élet valódi sarkpontjai alapozzák meg a jó helyes keresését. Cicero elveti az élvezetek hajszolását és a sztoikusok beletörődését is. Miként Arisztotelész, a barátságot, valamint az erények gyakorlását szabja meg a boldogság feltételeiül. A reményt (*spes*) Cicero a félelemmel (*metus*) állítja ellentétbe: a remény a jó várása, míg a félelem szembenézés azzal, ami rossz.⁹ Nincs szó arról, hogy a szenvedélyek közé kellene sorolni a reményt. A szenvedélyek ugyanis megzavarják a lelket, mivel a természettel és az értelmességgel ellenkeznek. A boldogság érdekében a szenvedélyek helyett az erényes élet útját kell választani.

2. A BIBLIAI REMÉNYSÉG

Míg az ókori bölcselek számára a remény útja csak lassan nyílik meg az ember előtt, a Szentírás ezt a távlatot elég gyorsan a középpontba helyezi. A jövő szinte elképzelhetetlen reménység nélkül.¹⁰ Világos a remény fontossága már Ábrahám történetében is. A reménység alapja Isten ígérete, tehát a bibliai ember magától nem kezd el remélni. Az ember rászorul Isten világosan kimondott ígéretére ahhoz, hogy merjen remélni. Ábrahám története sejteni engedi, hogy a próbatételeken keresztül kell ennek a reménységnek kikristályosodnia, hiszen Ábrahám sokáig azt gondolhatta, hogy utód nélkül fog meghalni. Izsák megszületése, majd pedig „feláldozása” világosan bizonyítja azt, hogy érdemes őrizni az Isten iránti reményt. A megújított szövetségkötések által ez a reménység kezd egyre jobban kibontakozni.

Isten ígérete az Ószövetségben általában azt jelenti, hogy boldog jövőt szánt az embereknek. A reménység először még egy családé, egy népé, egy közösségé, vagyis Izraelé, amelyhez tartozni kell ahhoz, hogy Isten ígéretei számukra beteljesedjenek. Nem lehet pontosan tudni előre, hogyan fogja Isten beteljesíteni ígéreteit. Emiatt a választott nép történetében – Ábraháméhoz hasonlóan – válságos helyzeteken keresztül kezd megmutakozni a remény fontossága: Isten ígéretei akkor teljesülnek, amikor a választott nép méltó lesz rá. Ez igaz a pusztai vándorlásra és jóval később a próféták korára is. A reménység nem tel-

⁹ Vö. CICERO: *Tusculanae Disputationes*, IV, 80. [online] https://la.wikisource.org/wiki/Tusculan%C3%A6_Disputationes/Liber_IV [2021. 05. 27.]

¹⁰ Vö. JEAN DUPLACY: Remény, in Xavier Léon-Dufour (szerk.): *Biblikus teológiai szótár*, k. n., Róma, 1974, 1131–1140.

jesedik be egész egyszerűen; végleges megvalósulásához szükséges a nép hűsége, majd egyre inkább az egyes ember bizalma is Isten iránt.

A zsoltárok egyik központi témája a remény, még akkor is, ha kifejezetten nem mindig fordul elő a szó szerinti említés.¹¹ Hiszen az imádkozó ember a zsoltárokból gyakran tapasztalja meg a betegséget, a szegénységet, a kiszolgáltatottságot, a társadalom kiközösítését, sőt a teljes elhagyatottságot is. Kislátástalannak tűnő helyzetében nincs más menedéke a zsoltárosnak, mint Isten felé fordulni. A zsoltáros imádsága szorosan kapcsolódik az Isten iránti ráhagyatkozáshoz. A zsoltáros reménysége abban áll, hogy Isten előbb-utóbb helyre fogja állítani az emberek által megcsúfolt igazságosságot. Bűnbánatában a vétkesnek nem marad más hátra, mint Isten irgalmasságában reménykedni. A zsoltárokból a boldog jövő távlata még inkább a földi élet egy kedvező fordulatában jelenik meg. A reménység azonban a halál küszöbén is megmarad, sőt ekkor lesz a legerősebb.¹² A zsoltár mint Istent dicsőítő imádság végeredményben a reményből származik.

A próféták küldetésének világos célja az, hogy a szenvedő, elnyomott és szétszórt népnek reményt kell adni. Az igazi remény szorosan kapcsolódik a hiteles prófétáláshoz. Ezzel összefüggésben jelenik meg a leszámolás a hamis reménnyel, hiszen az álpróféták gyors megszabadulást ígértek a csapások alól anélkül, hogy az embereknek magukba kellene nézniük. Márpedig nincs valódi reménység azok számára, akik megszegik az Istennel kötött szövetséget, és a bálványok felé fordulnak. Ezért a próféta szerepe világossá tenni azt, hogy radikális változásra van szükség az emberi szívekben. Szükséges a régi remények elpusztulása ahhoz, hogy diadalmaskodni tudjon a valódi reménység. Jeremiás, Ezekiel és Izajás próféták vigasztalják a népet: Isten nem büntet úgy, hogy megtagadná korábbi hűségét és jóságát. A nép bűnei csak késleltetik, de nem akadályozhatják meg az Isten által nekünk megígért boldog jövő beteljesülését. Az egymást követő csapások idején születik meg az a remény, hogy Isten Messiást küld népének, aki által majd diadalmaskodni fog igazságossága és békéje.¹³

Az elszenvedett nemzeti katasztrófák hatására az ószövetségi ember reménysége egyre személyesebbé is válik. Így jelenik meg a túlvilági életbe vetett hit, amely voltaképp logikus következménye annak, hogy Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette meg. Különösképpen fontos az ártat-

¹¹ Vö. főként Zsolt 33,18 és k.; Zsolt 40,4; Zsolt 13,6; Zsolt 119,81, Zsolt 51,9; Zsolt 130,1–8 és Zsolt 130.

¹² „Remélek az Úrban, benne remél a lelkem, és bízom ígéretében.” (Zsolt 130,5).

¹³ Vö. Iz 40–55.

lanul meghurcolt és vértanúságot szenvedett igazak sorsa, mivel „reményük telve volt halhatatlansággal”.¹⁴ A lélek halhatatlansága az a pont, ahol a bibliai reménység találkozik az ókori görögök már említett sejtéseivel. Emellett az Ószövetségi Szentírás a test feltámadását is kezdi tanítani a vértanúk sorsával és Isten igazságosságával kapcsolatban.¹⁵ Mindennek világosabb megjelenése és beteljesedése azonban szorosan kapcsolódik a várva várt megváltáshoz és Isten országának beteljesüléséhez.

Az Újszövetségben a reménység valóra válása egyértelműen Jézus Krisztus személyéhez és messiási küldetéséhez kapcsolódik. Különösen fontos a Máté-*evangélium*nak az a törekvése, hogy szinte pontról pontra bemutassa azt, ahogy Jézus beteljesíti az ószövetségi jövendöléseket.¹⁶ A Megváltó új ígéretek fogalmaz meg, amelyeknek alapja ettől kezdve a megváltás beteljesedett reménye. Jézus személyes sorsában és történetében is mindvégig érezhető a reménység kibontakozása. Hiszen pusztán emberi szempontból nézve Jézusnak kevés kilátása lehetett arra, hogy Messiás királlyá legyen. Születésétől kezdve nagyon sok akadállyal találta magát szembe, és mégis alázattal vállalta az üldözöttséget, a meg nem értést és az ellentmondást. Miközben mindjobban szembesült messiási sorsával és a rá váró szenvedésekkel, egyre jobban eltöltötte Jézust az a bizalom, hogy a mennyei Atya nem hagyja el őt még a halálban sem és végül fel fogja támasztani. Ezt a reménységet igyekezett megosztani tanítványaival is.¹⁷ Az *evangélium* tehát nemcsak beteljesedett reménység, hanem Jézus sorsán keresztül új reményt is ad mindazoknak, akik Jézus mellett döntenek, annak ellenére, hogy Jézus földi élete – emberi mértékkel mérve – tragikusan fejeződik be.

A Krisztus megváltásából fakadt új reménység személyes vonatkozásait főként Szent Pál apostol tisztázta részletesen a leveleiben. A Krisztus által nekünk adott reménység először személyesen érint minket, hiszen feltámadása és mennybemenetele óta ő lett reményünk igazi célja. Feltámadása a keresztény ember feltámadásának záloga. A keresztény reménységet mélyen meghatározza a feltámadás, amely által véglegesen meg fog mutatkozni Isten igazságossága az ember iránt.¹⁸ A feltámadás maga után vonja az igazak megjutalmazását és a gonoszok megbüntetését. Nem pusztán csak eljövendő reménységről van

¹⁴ Vö. Bölcs 3,4.

¹⁵ Vö. Dán 12,1 és 2Mak 7.

¹⁶ Vö. például Mt 4,15–16.

¹⁷ Vö. Mt 16,21–24.

¹⁸ „Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, nyomorultabbak vagyunk minden más embernél.” (1Kor, 15,19).

szó, hiszen a feltámadás a keresztség által már titokzatos módon elkezdődött és folyamatban is van a hívő ember életében. A Szentlélek segítségével végzett cselekedetekkel válik az ember méltóvá arra, hogy az eljövendő célt elérje. Azonban már addig is munkálkodik az eljövendő dicsőség és a boldogság vágya az ember életében. Ez a vágy viszi az embert előre, hogy kitartson a küzdelmeiben, a krisztusi tanítás megvalósításában. A sokak által vágyott személyes boldogság helyébe maga Krisztus lép, aki megtisztítja az emberek szívét az önérdéktől. A reménység feltétele a hit, és csak a szeretet által érheti el az ember a vágyott cél beteljesülését; a hit és a reménység is a szeretet végső győzelmére irányul.¹⁹ A reménység szorosan kapcsolódik a hithez és a szeretethez is: Szent Pál tanítása nyomán válik a reménység isteni erénnyé a hit és a szeretet mellett.

A reménység közösségi, egyházi jelleggel is rendelkezik, hiszen a hívek közösen virrasztva várják az Úr második, dicsőséges eljövetelét (*parúzia*).²⁰ A virrasztás azért fontos, mert bármikor bekövetkezhet Jézus dicsőséges eljövetele. Az Úr napja ugyan késlekedik, de ez nem ok arra, hogy bárki is elbízsa magát. A közösen átélt szenvedések és próbatételek segítenek abban, hogy Isten népe egységbe kapcsolódjék. Jelenleg is az egyház várakozásának idejét éljük, melyhez hozzátartozik az imádság és a szeretet gyakorlása. A reménység az egész keresztyén élet mozgatója, hiszen abban már most Krisztus dicsőséges országához tartozunk.²¹ Az egyház megdicsőülése elkezdődött Jézus és a szentek győzelmével, de végső beteljesedésére még reménységgel várni kell. A Jelenések könyve is lényegében az egyház reménységéről szól, hiszen Jézusnak, az égi Báránynak a végső, nyilvánvaló győzelmével együtt új Jeruzsálemet, új eget és új földet ígér.²²

3. A REMÉNY: SZENVEDÉLY

Láttuk, hogy az ókori filozófia nem tisztázta világosan, pontosan mit is kell gondolnunk a reményről mint pusztán emberi értékről. Nem hiányzott ugyan a remény, de annak valódi helyét és szerepét Aquinói Szent Tamás határozta

¹⁹ Vö. Róm 8,31–39 és 1Kor 13,1.

²⁰ Vö. 1Tessz 2,19.

²¹ Vö. Zsid 6,18.

²² Vö. különösen Jel 21–22.

meg, amikor a szenvedélynek (*passio*, más fordításban: indulat, érzelem) nevezte.²³ Hosszú folyamat eredménye ez, melyet itt csak összegezni tudunk.²⁴ Arisztotelésznél a *pathosz* a lélek akaratlan elmozdulása egy másik lény felé. Cicerónál a szenvedélyek a lélek betegségei, melyek a lélek rendes működését megzavarják. Szent Ágoston szintén óvatos a szenvedélyekkel kapcsolatban: a lelket felkavarják, és csakis akkor szabad megtérni azokat, ha összeegyeztethetők a szeretettel. Szent Ágoston szerint a szenvedélyek a következők: a vágy, az öröm, a félelem és a szomorúság.²⁵

Szent Tamásnál fordulat áll be. Egész pontosan a reményt és a kétségbeesést tárgyalja együtt az Angyali Doktor. Mindkét szenvedély az emberi lélek haragvó képességéhez (*irascibile*) tartozik. A szenvedélyeket ugyanis Szent Tamás megkülönbözteti aszerint, hogy a jó utáni vágyhoz tartoznak-e (*concupiscentia*, azaz vágyó képesség), vagy pedig a jó elérésében támasztott akadállyal találkoznak-e (*irascibile*, vagyis haragvó képesség).²⁶ Míg a vágyó képességhez tartozik a szeretet, a gyűlölet, a vágy, az irtózás, a gyönyörűség és a fájdalom, a haragvó képesség része az emberi értelemben vett remény, a kétségbeesés, a félelem, a vakmerőség és a harag.

Erre az alapvető tizenegy szenvedélyre lehet az összes többi szenvedélyt visszavezetni. Nem szabad egyszerűen csak negatív értelemben venni a szenvedélyeket, hiszen azok az emberi lélek alkotóelemei; csak akkor válnak bűnné, ha az emberen eluralkodnak, és az emberi cselekvést helytelen irányba viszik el. Az erények segítségével tudjuk a szenvedélyeket megfelelően kezelni. Az erényes élet mederben tartja és helyes irányba vezeti szenvedélyeinket. A dolgokat – legalábbis első látásra – bonyolítja, hogy a remény a hithez és a szeretethez hasonlóan lehet szenvedély és erény is. Először a remény (néha így is nevezik: reménykedés) szenvedélyéről lesz szó, amely nem felel meg a reménység isteni erényének, de emberi szinten megalapozza azt.

²³ AQUINÓI SZENT TAMÁS: *A teológia foglalatja*, 2. rész 1. része, Gede Testvérek Bt., Budapest, 2008, XL. kérdés, 249–256. (ford. Tudós-Takács János)

²⁴ Vö. PIERRE AUBENQUE: “Logos et pathos. Pour une définition dialectique des passions (De anima, I, 1 et Rhétorique, II)”, in Gilbert Romeyer-Dherbey et Cristina Viano (éd.): *Corps et âme. Sur le De anima d'Aristote*, J. Vrin, Paris, 1996, 7–49. Vö. SERVAIS PINCKAERS OP: *Séta az erények kertjében*, Kairosz, Budapest, 2015, 292–293. (ford. Turgonyi Zoltán)

²⁵ Vö. SZENT ÁGOSTON: *Vallomások*, Ecclesia, Budapest, 1974, X. könyv, 14.; 260. (ford. Városi István)

²⁶ Vö. SERVAIS PINCKAERS OP: i. m., 294 és k.

Szabad-e a reményt szenvedélynek tekinteni?²⁷ Szent Ágoston igyekezett megóvni a remény keresztény és természetfeletti jellegét és inkább csak a vágyat sorolta a szenvedélyek közé.²⁸ Szent Tamás határozottan különbséget tesz a vágy és remény között. A vágy a reményhez hasonlóan valamilyen eljövendő jóra irányul, amit az ember szeretne elérni. Mindkettő egy lehetséges jó elérését célozza. A remény abban különbözik a félelemtől, hogy ez utóbbi a rosszra irányul, míg a remény mindig a jóra vonatkozik. Az öröm egy elért jóra irányul, míg a remény tárgya egy eljövendő jó. A vágytól pedig úgy különbözik a remény, hogy egy nehezen megszerezhető jóra irányul, míg a vágy általában kisebb dolgokat céloz, amelyeket az ember gyorsan birtokba vehet. Előfordulhat az is, hogy a remélt cél elérése lehetetlen: ez a kétségbeesés. Szent Tamás számára tehát a remény sajátossága az, hogy nehezen elérhető (*arduum*): egy hegycsúcshoz lehetne hasonlítani, amelynek megmászása sok erőfeszítésbe kerül. Szent Tamás lényegében nem cáfolja, hanem inkább pontosítja a vágy ágostoni fogalmát: a remény mintegy feltételezi és megszűri a vágyat nehézségi fok szerint. Vágy nélkül tehát nincs remény, a reményt pedig kifejlődött, teljes értelemben vett vágyként lehet felfogni.

A remény természetét kutatva további megállapításokat tehetünk. Világos, hogy a remény helye nem az értelemben, hanem az akaratban van, hiszen a jó irányába az ember az akarat révén indul el és halad előre; a remény az akarat mozgása, előrehaladása a vágyott cél felé, amely nehezen elérhető. A remény az állatokban is létezik, bár jóval ösztönszerűbb és kezdetlegesebb formában, mint az emberekben. Az embernél a remény a többi szenvedélyhez hasonlóan a léleknek a testhez való kapcsolatából fakad. Lélek és test szoros egysége indokolja azt, hogy az emberben vannak olyan indulatok, melyek a lélek mélyéből indulnak ki, de testi megnyilvánulással is rendelkeznek. A remény szöges ellentéte a kétségbeesés, illetve reménytelenség; ez olyan szenvedély, amelynél az ember megállapítja a vágyott cél elérhetetlen voltát; ilyenkor az ember egyszerűen távolodik el a reménytől és a remélt jótól.

Vajon mire irányul a remény mint szenvedély? Főként a földi javakra: a hatalomra, az erőre, a gazdagságra. A háttérben azért így is megsejthetővé válik az abszolút jó, amelyet azonban csak a hit természetfeletti világosságánál lehet világosabban meghatározni; először még csak azt érzékeli az ember, hogy vágyai, reményei határtalanok. A reménykedés oka az emberben a tapasztalat, amelynek alapján egy cél elérését megvalósíthatónak tartja. A tapasztalat

²⁷ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XL. kérdés, 1. szakasz, 250.

²⁸ Vö. SZENT ÁGOSTON: *De civitate Dei*, XIV, 3. PL 41, 406.

azért fontos, mert alátámasztja a remény megvalósíthatóságát. Természetesen a rossz tapasztalatok a kétségbeesés irányába is elvihetik az embert. A tapasztalat azonban távolról sem minden. Másik oldalról ugyanis a tapasztalatlan fiatalság is oka lehet a reménynek, hiszen egy fiatal sokat remél a jövőtől, szinte a jövőben él, könnyen lelkesedik, nem fél az akadályoktól és a visszautasításoktól. A remény további oka Szent Tamás megközelítésében lehet még a részegség is, sőt tágabb értelemben mindenfajta szenvedélybetegség, hiszen az ilyen ember az akadályokat nem veszi figyelembe. Az ostobák is reménykednek, mivel a megfontolások nem tartják vissza őket a tervezgetéstől. Látjuk tehát, hogy a remény szenvedélye sok mindent magában foglal: lehet jó és rossz is aszerint, hogy milyen irányba viszi el az embert. Világos, hogy az erényes élet vezetésére szorul ez a szenvedély is, nehogy az embert hamis irányba terelje. A remény tehát itt az emberi akarat természetes megnyilvánulása. Az emberi cselekvés nagy mozgatóját ismerjük fel benne: a nehezen elérhető cél az embert erőteljes cselekvésre ösztönzi, és a megszerzés boldogságának előérzetével tölti el.

4. A REMÉNYSÉG: ISTENI ERÉNY

Ezek után a remény erény mivoltát kell tisztázni.²⁹ Szent Tamás megállapítja, hogy vannak, akik a reménnyel kapcsolatban elvétik a mértéket, tehát nem eléggé remélnek, sőt kétségbeesnek, míg mások túlzott reményeket táplálnak, és elbázzák magukat. Lehet-e erény a remény, ha Isten kegyelméből származik? Ráadásul a remény egy eljövendő jóra irányul, amit még nem birtokol az ember, ezért úgy tűnik, nehéz valódi mivoltát felismerni. Az erény legfontosabb kritériuma az, hogy az embert jó cselekedetekre tegye készségessé. A remény szenvedélyét úgy határoztuk meg, mint amely egy nehezen elérhető, de lehetséges jóra irányul. A reménység erénye csakis Istenre irányul, Istentől származik és isteni segítségre támaszkodik, aki a Legfőbb Jó. Ebből adódóan nem kétséges, hogy a reménység erénye az emberi cselekvésnek mindig jó irányt ad. Így hát a remény ebben az értelemben nem szenvedély, hiszen Istent célozza, sőt Isten önti azt belénk.

²⁹ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XVII. kérdés, 1. szakasz, 102–103. BOLBERITZ PÁL – GÁL FERENC: *Aquinói Szent Tamás filozófiája és teológiája*, Ecclesia, Budapest, 1987, 234–238. KIRÁLY ERNŐ: *A keresztény élethívatus*, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 234–254. Vö. SERVAIS PINCKAERS OP: i. m., 312–314.

Csakis Istenre irányultsága teszi erénnyé a reményt, amely önmagában véve szenvedély, ahogy láttuk. A reménység erénye kikerüli a szenvedély szélsőségeit, és pontos irányt szab az ember számára. Másrészt a reménység érdemszerző cselekedetekre teszi képessé az embert a kegyelem és a szeretet által. Végül a reménység tökéletes abból a szempontból is, hogy Istentől származik: nem az számít, hogy a remélt jó még nem következett be, hanem az, hogy ember az erény által úton van a boldogság felé. Előfordul az is, hogy emberekbe vetjük reménységünket: ők a szentek, akik példájukkal és imádságos közbenjárásukkal segíthetnek minket. Az is megtörténhet, hogy itt a földön élő embertársaink közelebb segítenek minket a reménység útján Istenhez, de ők csak eszközök maradnak, míg a végső cél maga Isten.

A reménység legfőképp Istenre irányul. Isten végleges megismerése és az abból fakadó gyönyörködés csak az örök boldogságban fog megvalósulni.³⁰ A keresztény reménység azonban sajátos értelemben az örök életre és a boldogságra irányul. Mivel a lehető legnehezebb cél eléréséről van szó, Isten egyik legfontosabb segítségét kell benne látnunk. Az örök boldogság a végtelen Jóra irányul; Isten nekünk adott segítsége is végtelen. A remény az, ami megtartja, sőt előbbre viszi az embert az örök boldogság felé vezető úton. A reménység tehát elsősorban az örök boldogságra irányul, de nem zár ki más célt, azok a célok azonban másodlagosak maradnak az ember számára. Ezek a célok is lehetnek nehezen elérhetőek, bár kisebb mértékben, mint az örök élet. Fontos, hogy a másodlagos, földi értelemben vett célok, tervek összhangban legyenek az elsődleges céllal, vagyis Istennel.

Valaki más számára remélhetjük-e a boldogságot?³¹ A kérdés ártalmatlannak tűnik, de elég vitatott volt a középkorban. A reménység önmagában véve csak arra a személyre vonatkozik, aki remél. Csak az illető személy tud valóban elindulni a remélt cél felé. Úgy tűnik tehát, hogy mások számára nem remélhetünk. A reménység személyes voltát már Szent Ágoston is hangsúlyozta.³² Szent Tamás ezen a ponton úgy látja, hogy a reménységet a szeretettel való kapcsolatában is meg kell vizsgálni. Amennyiben szeretetkapcsolat áll fenn két személy között, akkor a helyzet megváltozik, mert bizonyos értelemben egység jön létre kettejük közt: ez esetben már lehet egy másik személy javát remélni. A szeretet teszi lehetővé azt, hogy valaki más számára az örök életet reméljük.

³⁰ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XVII. kérdés, 2. szakasz, 103–104.

³¹ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XVII. kérdés, 3. szakasz, 104.

³² Vö. SZENT ÁGOSTON: *Enchiridion*, 8. fejezet, PL 40, 235.

A szeretet jelentősen befolyásolja a reménység kifejlődését, mert a legfőbb erény a szeretet: erre már Szent Pál is rámutatott. Szeretet és reménység szorosan egymáshoz kapcsolódik, egymást segíti, ám a végső boldogságban már csak a szeretet marad meg. E földön hamarabb kapcsolódunk Istenhez a reménység, mint a szeretet által. A bűnös ember, aki eltávolodott Isten szeretetétől, képes arra, hogy megőrizze a reménységet, bár az önmagában nem elég számára ahhoz, hogy szeretetkapcsolatát Istennel helyreállítsa. A kiengesztelődés után lesz az ember ismét Isten barátja. A reménység onnét származik, hogy az ember vágyik a boldogságra és az erényes élet jutalmára: később a szeretet hatása által tud ez a reménység tisztulni és önzetlenné válni. A reménység Istennel az embert mélyen egyesíti és a végső boldogság felé vezet. A remény tehát időben megelőzi a szeretetet, ám később hiányos marad szeretet nélkül. A remény feltételezi a hitet: a hit által fogadja el az ember azt, hogy van Isten, ő az életünk végcélja, és azt is, hogy Isten képes segíteni rajtunk.³³

Szent Tamás nemcsak a hithez és a szeretethez képest helyezi el a reménységet, hanem az ember erkölcsi alkatának organikus egészében is. Az istenfélelem természetfeletti ajándékát lehet a legszorosabban a reménységhez kapcsolni.³⁴ Első hallásra nehéz összehozni a reményt és a félelmet, csakhogy nem a szolgai félelemről van itt szó, ahol az embert pusztán csak a pokoltól és a büntetéstől való rettegés motiválná, hanem arról a félelemről, amely a Szentlélektől származik. Gyermeki félelem ez, amely szeretettel ismeri fel az Istenben az Atyát, és mindent megtesz annak érdekében, hogy ki ne essen az Isten által alkotott rendből, és Istennek megbántást ne okozzon. A félelem nem Isten segítségére vonatkozik – mivel Isten mindig szeret és segít minket –, hanem arra, hogy ezt a segítséget nem ismerjük fel és nem vesszük igénybe. Minél inkább remélünk, annál inkább figyelembe vesszük Isten barátságát, és óvakodunk attól, hogy bűneinkkel megbántuk. Másrésről a félelem tökéletlensége maga után vonja a remény tökéletlenségét: minél inkább tartunk attól, hogy elhibázzuk a találkozást Istennel, annál inkább sérülhet a reménység is. Fontos a reménység kihatása más erényekre is, mint például a bátorság sarkalatos erényére, mivel a reménység által az ember mintegy hozzászokik ahhoz, hogy Istentől erőt kapjon az élet nehézségeinek vállalására és leküzdésére.

A reménység Szent Tamásnál a kétségbeesés és a vakmerő bizakodás között helyezkedik el. A vakmerő bizakodás a remény eltúlzott változata, elhibázása, hiszen benne az ember lényegében megtérés és bűnbánat nélkül is biztos-

³³ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., 107.

³⁴ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XIX. kérdés, 113 és k.

nak tartja Isten megbocsátását és üdvösségét. A másik oldalról a kétségbeesés elemzése jelenthet izgalmas feladatot a mai kor emberének.³⁵ A kétségbeesés hátterében egy téves ítélet áll, amely szerint Isten nem bocsátja meg a bűnbánó embernek vétkeit, és kegyelmével nem teszi igazzá a megtérőket. Nem Isten létében, hanem Isten irgalmasságában kételkedik a kétségbeesett, és abban, hogy Isten egyáltalán tud-e még rajta segíteni. A kétségbeesés súlyosságát Szent Tamás erősen kiemeli. Nem feltétlenül azért, mert a reménytelen ember kételkedik Isten jóságában, illetve irgalmasságában, hanem azért, mert „a remény visszatart a rossztól, és jócselekedetekre készítet minket, és ezért a remény megszűntével az emberek minden visszatartó erő nélkül bűnbe esnek, és megszűnnek a jóért fáradozni”.³⁶ A kétségbeesés a lehető legsúlyosabb sebet ejti az emberi lelken; a kárhozat küszöbének tartja az Angyali Doktor.

A reménység isteni erénye Szent Tamásnál elsősorban nem emberi erőfelesztés, hanem Isten segítségének a befogadása, aki jóságos és hűséges. Csakis Isten segítségével képes az ember az örök boldogság útján elindulni és ezt az utat végig járni. Csak az Első Mozgató képes az embert önmagához mint végső célhoz vezetni. Isten a reménység oka és forrása: kegyelmi segítése Krisztus emberi természetén keresztül jut el hozzánk Szűz Mária anyai pártfogásával. A reménység által úgy kapcsolódunk Istenhez, mint a Legfőbb Jóhoz. A reménységnek van azonban korlátja is. Földi erényről van szó, amelyre a mennyországban már nem lesz szükség. A reménység nem visz minket olyan közel Istenhez, mint a szeretet, sőt a reménység nem tudja betölteni rendeltetését szeretet nélkül, ahogy láttuk. Magára hagyva a reménység nem elég erős ahhoz, hogy Istenhez kapcsoljon minket. A szeretettől éltetett reménység viszont nagy küzdelmek vállalására teszi az embert képessé. Folyamatosan tisztogatja az emberi vágyakat, amelyek Isten felé viszik az embert. Lassanként a kezdetben még oly halvány remény bizonyossággá válik az életszentségre törekvő ember számára. Küzdelmes út ez, amelyen el lehet tévedni. A kinyilatkoztatásból azonban tudjuk, hogy Isten még a látszólagos teljes elhagyatottságban is velünk van. Ez biztonságot ad és megnyugtat. A reménységre hagyatkozó ember úgy halad előre a mennyek országa felé, mint a fecske, amelyik visszatér hazájába.³⁷

³⁵ Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XX. kérdés, 126–130.

³⁶ AQUINÓI SZENT TAMÁS: i. m., XX. kérdés, 129.

³⁷ Vö. REGINALD GARRIGOU-LAGRANGE OP: *La synthèse thomiste*, Desclée de Brouwer, Paris, 1947, 522.

5. A REMÉNYSÉG MAI SZEMPONTJAI

Aquinói Szent Tamást követően nem tapasztalunk alapvető változást a katolikus teológián belül a reményt illetően. A 13. századtól kezdve a skolasztikus teológiában elfogadottá vált a megkülönböztetés az emberi törekvés és az isteni erény között. A 18. században az erények és a szenvedélyek – így a remény is – a kazuisztika befolyására háttérbe szorultak. A 19. század végi újskolasztika igyekezett feleleveníteni Szent Tamás tanítását kiemelve a reménység okát és bizonyosságát.³⁸ A 20. században Hans Urs von Balthasar és Karl Rahner teológiájában jelent meg újra hangsúlyosan a remény gondolata főként a kárhozattal és a megátalkodottsággal összefüggésben.³⁹ A mai teológia a reménnyel kapcsolatban elsősorban a bibliai alapokra és a Krisztussal való találkozásra összpontosít, ám spekulatív szinten Szent Tamás megközelítése továbbra is mérvadónak számít.

Miután felidéztük nagy vonalakban a reménységről szóló klasszikus tanítást, a világ mostani helyzetének tudatában tisztázni kell, milyen értelemben lehet azt az aktuális körülmények között értelmezni és kifejezni különös tekintettel a *Spe salvi* enciklikára, amelyet XVI. Benedek pápa adott ki 2007-ben. Ez a dokumentum a 21. század kezdetén tükrözi vissza az egyház hivatalos tanítását és az egyháznak azt az igényét is, hogy a modern kor emberét megszólítsa. Napjainkban a remény sokféle kérdést nyitva hagy. Ezek közül kiragadunk néhány fontosabbat a teljesség igénye nélkül. Hogyan lehet ma jól megragadni a különbséget az emberi remény és az isteni reménység között? Milyen szerepe lehet a társadalom, illetve az egyház életében a reménységnek? Mi a helye a reménynek lelki szempontból az ember életében? Hogyan lehet a mai világban a reménység emberévé válni? Ezen kérdéseket próbáljuk a továbbiakban megvizsgálni és megválaszolni.

5.1. Remény és reménység

A magyar nyelv egyik érdekessége, hogy továbbra is megkülönbözteti a reményt és a reménységet. Igaz, az általános szóhasználatban rendszerint a reményt szoktuk használni még a teológiában is. A reménység kifejezés in-

³⁸ Vö. REGINALD GARRIGOU-LAGRANGE OP: i. m., 517–523.

³⁹ Vö. BOLBERITZ Pál – GÁL FERENC: i. m., 237–238.

kább az irodalmi nyelvhez tartozik. Talán nem véletlenül maradt fenn ez a megkülönböztetés. Az elmondottak alapján érdemes lenne élesebb különbséget tenni a remény spontán emberi magatartása és a reménység isteni erénye között. A remény konkrétan egy emberi törekvést, vágyat jelent egy világos cél érdekében. A reménység pedig olyan lelkiállapotnak felel meg, amely az embert szüntelenül előbbre viszi.

Ez a megkülönböztetés segíthetne a teológiában és az életben is, hogy a kettő közti különbségre jobban figyeljünk. Emberi vágyainkat, reményeinket kell folytonosan az isteni reménységre irányítani, azon lemérni. Nyilvánvalóan vannak olyan emberi vágyak és remények, amelyek az isteni étellel összeegyeztethetetlenek. Egy bankrabló is reméli azt, hogy sikeresen elragadhatja a kívánt pénzt. Sőt az öngyilkosságra készülő ember is reménykedik még egy dologban, legalábbis abban, hogy megszabadulhat az élettől. Remény tehát az utolsó pillanatig van az emberben, de nem mindegy, hogy mire irányítja azt.

Ahogy az emberi értelemben vett remény fogy az emberben, úgy tör elő az Isten felé irányuló sokkal tökéletesebb reménység. Így lehetne jobban érteni Szent Pál e kijelentését a rómaiakhoz írt levélben: „(Ábrahám) reménységgel hitt a remény ellenére.”⁴⁰ Ábrahám a reményből jutott el a reménységig: akkor lett igazán reménysége, amikor már elfogyott a reménye. A mai szóhasználatban nem mindig könnyű erre a különbségre figyelni, de érdemes szem előtt tartani. Az emberi szív mélyén nagyon sok kapcsolat van a remény és a reménység között, hiszen maga a remény is kimeríthetetlenül sok vágyat foglal magában, amelyre csakis Isten képes válaszolni.⁴¹

5.2. Egyéni remény – közösségi remény

Hogyan viszonyul a hívő ember reménye a keresztény közösség reményéhez? A kérdés a *Spe salvi* enciklika egyik központi témája.⁴² A remény személyesnek tűnik: az ember vágyik az üdvösségre. Nincs-e ebben egy jó adag individualizmus? Az Ószövetségi Szentírásban, ahogy láttuk, a reménység jó ideig inkább közösségi, és csak később formálódik ki a halál problémájával kapcsolatban az

⁴⁰ Róm 4,18.

⁴¹ „Most már volt »reménye« – nemcsak az a kicsi remény, hogy kevésbé kegyetlen urakat talál, hanem a nagy reménység: engem véglegesen szeretnek, és bármi történik velem – engem ez a szeretet vár.” XVI. BENEDEK PÁPA: *Spe salvi* enciklika, 2007, 3.

⁴² Vö. XVI. BENEDEK PÁPA: *Spe salvi – A keresztény reményről*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 13–15.

ember egyéni boldogsága. Az egyházhoz tartozás rendkívül fontos a kereszténység kezdeteitől fogva. XVI. Benedek pápa Szent Ágoston, illetve Henri de Lubac teológiáján keresztül mutatja meg a boldogság és az örök élet közösségi vonatkozásait: boldognak lenni annyi, mint Isten népéhez is tartozni. A bűn pedig nemcsak Istent, hanem Isten egész népét, vagyis az egyházat is beszenyenezi. A bűn nagy akadály a annak, hogy az ember előrehaladjon a remény útján, amely egyszerre egyéni és közösségi.

A pápa felidézi a középkori szerzetesek példáját, akik felelősséget éreztek az egész egyházért. Kicsit később így fogalmaz:

„Az Istennel való kapcsolat a Jézussal való közösségen keresztül él – egyedül és a saját erőnkkel nem érjük el. A Jézussal való kapcsolat pedig kapcsolat azzal, aki mindnyájunkért odaadta magát (vö. 1Tim 2,6). A Jézus Krisztussal való közösség bevon bennünket az ő »mindenkiért« valóságába, ezt teszi a mi létmódunkká. Elkötelez bennünket mások iránt, de csak a vele való egységben válik lehetővé valóban másokért, az egészért élnünk.”⁴³

Az egyház reménye tehát visszavezethető a Jézussal vállalt közösségre. Ezért a keresztény reménység messze meghaladja az egyén életét.

5.3. Keresztény remény – társadalmi remény

Az is tény, hogy az ember jogosan igyekszik a mostani közösségi és társadalmi életében is a remény útját megtalálni: ez egyfajta fejlődést jelent. Mindenki valamilyen szinten reménykedik abban, hogy jobbra fordul a sorsa. A társadalom fejlődésének sok szempontja van: politikai, tudományos, kulturális, technikai jellegű vívmányokat igyekeznek ma sokan elérni. Az egészséges életmód minden korábbinál hosszabb életkort ígér az embernek. A fogyasztói társadalom, amelyben élünk, hozzászoktatja az embereket ahhoz, hogy gyorsan és könnyen birtokolhatják a vágyott javakat. Hova lesz így a Szent Tamás idejében sokat emlegetett nehéz és fáradalmas út (*arduum*), amely oly sok tanulságot hoz az ember számára?

A keresztény reménység politikai és ideológiai átkódolására a legismertebb példa a marxizmus, ahol a tökéletlen szocializmusból halad előre az ember

⁴³ Vö. XVI. BENEDEK PÁPA: i. m., 28.

a kommunizmus elképzelt tökéletessége felé.⁴⁴ A marxista elméletre reagálva Jürgen Moltmann protestáns teológus „a reménység teológiáját” dolgozta ki: a reménység a modern világban az emberi élet vezetőjévé válhatna, és az ember egész cselekvését meghatározhatná, ez volna „a remény etikája”. Az elmélet ideológiai háttere azonban vitatható, és azt is el kell ismerni, hogy nem a reménység a legfontosabb isteni erény; hit és szeretet nélkül nem tud kibontakozni az emberben. Nem éppen a marxizmus volt-e az, amelyik közel vitte az embereket a kétségbeeséshez? A reményt aligha lehetne abszolút értéknek tekinteni a hit, illetve a szeretet rovására.

XVI. Benedek pápa a valódi reménység megismerése érdekében felhívja a figyelmet az értelem és a szabadság helyes használatának fontosságára.⁴⁵ A reménység csak szabad döntések által tudja előbbre vinni az embert, és ezért nem válhat semmiféle ideológia eszközévé. Mint kegyelmi ajándék a reménység nem gyűri maga alá az embert, hanem fokozatosan épül be az ember életébe értelmes és szabad tetteken keresztül. Lényeges a kapcsolat az emberi méltóság, a hivatás és a reménység között. De remény marad maga az egyház is, amely Krisztus segítségével átvészelte a legkeményebb üldözéseket is, és jelenlétével, cselekvésével hív mindenkit egy jobb világ felépítésére.

5.4. A reménység lelkiisége

A remény ideológiáját el kell tehát utasítanunk, viszont fontos megérteni azt, ahogy a reménység isteni erénye átjárja a keresztény lelkiiséget.⁴⁶ Talán éppen ez az egyik legérdekesebb szempont a mai ember számára, aki szomjúhozza a lelkiiséget, mivel már csalódott a különféle politikai rendszerekben és ideológiákban. A fogyasztói társadalom mohósága legalább annyi csalódást okoz, mint a 20. századi diktatúrák durva kényszere. A reménységben kell felfedeznünk az Isten felé való odafordulásnak és az imádságnak a forrását. A kereszténység elsősorban kapcsolat Istennel az imádság által. A reménység az imádság által alakul ki, tisztul meg és erősödik tovább. Az imádság találkozási pont az Istennel folytatott személyes kapcsolat és az egyház nagy reménye között is: imádkozik az egyén és imádkozik az egyház is. A remény nemcsak imádságra sarkall, hanem cselekvésre és a szenvedés türelmes viselésére is.

⁴⁴ Vö. XVI. BENEDEK PÁPA: i. m., 20–21.

⁴⁵ Vö. XVI. BENEDEK PÁPA: i. m., 23–24.

⁴⁶ Vö. XVI. BENEDEK PÁPA: i. m., 32–48.

A keresztény cselekvés nem tűnik el a mai világ színes forgatagában, hanem továbbra is meghatározó marad. Azért van remény még a mai világban, mert vannak olyan emberek, akik krisztusi lelkülettel élnek, döntenek, cselekednek. A remény a szenvedésben is megmarad, sőt akkor éri el igazi mélységeit. A Megváltó második eljövetele és a vele való találkozás távlata ébren tartja, és egyre inkább a beteljesedés és boldogság felé vezeti az embert. Servais Pinckaers belga teológus írja:

„Az isteni, teológiai erény – és ezt elsősorban a személyes tapasztalat taníthatja meg nekünk – az emberi szív legmélyebb rejtekéig hatol, és ott érzi valónkat is beleértve, szilárd és bölcs reményt ébreszt bennünk, ami a mindennapi élet változatos, konkrét helyzeteiben mutatkozik meg leginkább, s bátorságot ad szívünkbe.”⁴⁷

A remény törekeny mivoltát láthatjuk a mai világban. Napjainkban a kétségbeesés gyakran maga után von életellenes gondolkodást és magatartást, emiatt az emberek nagyon nehezen találják meg az utat a szeretet és a boldogság felé. Ezért a reménység az egyház szempontjából az evangelizáció nagy témájának is tekinthető. Nem elég a reményről beszélni, írni, elmélkedni: a remény emberévé kell válni. Engednünk kell, hogy Isten formáljon minket az ő akarata szerint. Apostolkodni és evangelizálni annyi, mint mások előtt a reménység útját megnyitni: ez a remény krisztusi útja. Küzdelmes ez az út, de sok ígéretet és örömet is magában hordoz.

Isten ígéretei minden keresztény ember életében beteljesedőben vannak. Keresztény okossággal és bátorsággal kell lerántani a leplet a világ hazugságairól és illúzióiról. A reménység újdonsága valódi szakítást feltételez a bálványokkal, és ezért kimozdítja az embert az önzésből és a világias szemléletből. A pusztán emberi reménynél nem szabad megállni, mert abban az ember mindig csak önmagát keresi és szereti. Georges Bernanos fogalmazott így: „A reménység hősi erény. Azt hiszik, könnyű remélni. De csak azok remélnek, akik elég bátrak voltak elhagyni azokat az illúziókat és hazugságokat, amelyeket hamis biztonságérzettel reménységnek gondoltak.”⁴⁸

⁴⁷ SERVAIS PINCKAERS OP: i. m., 313.

⁴⁸ „L'Espérance est une vertu héroïque. On croit qu'il est facile d'espérer. Mais n'espèrent que ceux qui ont eu le courage de désespérer des illusions et des mensonges où ils trouvaient une sécurité qu'ils prenaient faussement pour de l'espérance.” GEORGES BERNANOS: *La liberté pour quoi faire?*, Gallimard, Idées, Paris, 1953, 107. (Sz. S. B. ford.)

6. ÖSSZEGZÉS

Az ókortól napjainkig jelentős fejlődést láthatunk a remény megfogalmazásánál. A remény fogalmának világos megragadásához kiindulópontként az antik filozófiát választottuk. Megállapíthattuk, hogy a Krisztus előtti ókori görög-római gondolkodásmódra jellemző volt a beletörődés, melyet az akkor még csak homályosan megfogalmazott remény elég gyengén volt képes ellensúlyozni. A reményben van valami mélyen emberi vonás, melyet a teológiának is integrálnia kell.

Az Isten által nekünk adott reménység azért hiteles, mert radikális módon szakít az ókori végzetszerűséggel, és az embernek valódi perspektívát ad. A reménység Istentől származik, Istenhez vezet, és szorosan kapcsolódik a szeretet-hez. A keresztény kinyilatkoztatás Krisztus megváltását és a nekünk megígért boldogságot helyezte a remény középpontjába. Szent Tamás, illetve a klaszszikus teológia a remény emberi alapját oly módon fogalmazta meg, hogy az összhangban legyen az antropológiával és a reménység isteni erényével. A kegyelem ez esetben is a természetre épül: a remény szenvedélye már felkészít a reménység isteni erényére, de semmi esetre sem helyettesíti azt.

A mai ember által feltett kérdésekre a XVI. Benedek pápa által újra megfogalmazott tanítással igyekeztünk válaszolni, melynek lényege az örök életre vonatkozó isteni ígélet egyéni és közösségi befogadása. Az elmondottak alapján úgy gondoljuk, hogy érdemes fenntartani a megkülönböztetést az emberi remény és az isteni reménység között annak érdekében, hogy a félreértéseket elkerüljük. A mai teológia egyik feladata éppen az, hogy vegye számításba a keresztény reménység teljes gazdagságát és annak sürgető kihívásait.